

**MILLIY IQTISODIYOTNING TRANSFORMASIYA JARAYONIGA TA’SIR
ETUVCHI OMILLAR VA UNING ASOSIY TAMOYILLARI**

Bekmuradov Oktam Tashpulatovich

1-kurs talabasi Abdullayeva Muxlisa

Innovation Texnologiyalar Universiteti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada milliy iqtisodiyotning bozor iqtisodiyotiga o’tish davridagi transformasiya jarayonlari, ushbu jarayonga ta’sir etuvchi ichki va tashqi omillar hamda islohotlarning asosiy tamoyillari tahlil qilingan. Transformasiyaning institutsional, makroiqtisodiy va ijtimoiy jihatlari yoritilib, barqaror rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlar belgilab berilgan.*

Kalit so‘zlar: *milliy iqtisodiyot, transformasiya, bozor iqtisodiyoti, institutsional islohotlar, xususiy lashtirish, makroiqtisodiy barqarorlik, davlat tartibga solishi.*

KIRISH

XXI asrda global iqtisodiy integratsiya raqobati kuchayishi bilan milliy iqtisodiyotlarning strukturaviy o‘zgarishlarga moslashuvi dolzarb masalaga aylandi. Transformasiya jarayoni nafaqat iqtisodiy mexanizmlarni, balki huquqiy, siyosiy va ijtimoiy institutlarni tubdan qayta qurishni talab qiladi. O‘zbekiston Respublikasi va boshqa o‘tish davri mamlakatlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, muvaffaqiyatli islohotlar aniq tamoyillarga asoslangan holda, bosqichma-bosqich amalga oshirilishi kerak. Mazkur tadqiqotning maqsadi milliy iqtisodiyot transformatsiyasiga ta’sir etuvchi omillarni aniqlash va uning samaradorligini ta’minlovchi asosiy tamoyillarni ilmiy asoslashdir.

Transformasiya jarayoniga ta’sir etuvchi omillar

Milliy iqtisodiyotning transformasiyasi murakkab ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unga quyidagi asosiy omillar ta’sir ko‘rsatadi:

Birinchidan, institutsional omillar. Bozor iqtisodiyotining to‘laqonli funkcionalligi uchun mulkchilik huquqlarining himoyasi, shaffof qonunchilik bazasi va raqobatbardosh muhit yaratilishi zarur. Institutlarning sifati investitsion jozibadorlikni belgilovchi asosiy omil hisoblanadi [1].

Ikkinchidan, makroiqtisodiy barqarorlik. Inflyatsiya darajasini nazorat qilish, valyuta kursining barqarorligi va byudjet taqchilligini optimallashtirish iqtisodiy o‘sish uchun qulay muhit yaratadi. Makroiqtisodiy beqarorlik biznes rejalashtirishni qiyinlashtiradi va kapital qochishiga olib keladi [2].

Uchinchidan, inson kapitali va ijtimoiy omillar. Aholining malaka darajasi, ta’lim sifati va sog‘liqni saqlash tizimi mehnat unumdorligiga bevosita ta’sir etadi. Transformasiya davrida ijtimoiy himoya tizimining zaiflashishi aholining turmush darajasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin, shu sababli ijtimoiy adolat prinsiplarini saqlab qolish muhim ahamiyatga ega [3].

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

To‘rtinchidan, tashqi iqtisodiy omillar. Global bozorlardagi kon’yunktura, xalqaro savdo shartlari, xorijiy investitsiyalar oqimi va texnologik transfer imkoniyatlari milliy iqtisodiyotning modernizatsiya tezligini belgilaydi. Eksport diversifikatsiyasi iqtisodiyotning tashqi shoklarga chidamliligini oshiradi [4].

Beshinchidan, siyosiy iroda va boshqaruv samaradorligi. Islohotlarning izchilligi, korrupsiyaga qarshi kurash va davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi transformasiya jarayonining muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Davlatning iqtisodiyotdagi rolini optimal taqsimlash (bozor mexanizmlariga aralashmasdan, lekin tartibga soluvchi funksiyani bajarish) muhim omil hisoblanadi [5].

Transformasiyaning asosiy tamoyillari

Milliy iqtisodiyotni transformatsiya qilish jarayonida quyidagi tamoyillarga rioya qilish maqsadga muvofiq:

1. Bosqichma-bosqichlik va izchillik tamoyili. Keskin o‘zgarishlar (shok terapiyasi) o‘rniga, iqtisodiy agentlarning yangi sharoitlarga moslashishi uchun vaqt beruvchi bosqichli yondashuv afzalroqdir. Bu ijtimoiy keskinlikni kamaytirishga yordam beradi.

2. Tizimli yondashuv tamoyili. Iqtisodiy islohotlar huquqiy, siyosiy va ijtimoiy islohotlar bilan uzviy bog‘liq holda amalga oshirilishi kerak. Faqatgina narxlarni liberallashtirish yoki xususiyashtirish yetarli emas, balki butun institutsional muhit o‘zgartirilishi lozim.

3. Ijtimoiy yo‘naltirilganlik tamoyili. Islohotlar natijasida yuzaga keladigan ijobiy o‘zgarishlar aholining barcha qatlamlari, ayniqsa, himoyaga muhtoj guruhlarning manfaatlarini hisobga olgan holda taqsimlanishi kerak. Daromadlar tengsizligining keskin oshishining oldini olish choralari ko‘rilishi zarur.

4. Raqobatbardoshlikni rag‘batlantirish tamoyili. Monopoliyalarni cheklash, kichik va o‘rta biznesni qo‘llab-quvvatlash va erkin kirish imkoniyatlarini yaratish orqali bozorda sog‘lom raqobat muhiti shakllantirilishi kerak.

5. Ochiqlik va shaffoflik tamoyili. Davlat qarorlarining qabul qilinishida jamoatchilik nazorati, axborot ochiqligi va hisobotlilik tizimini joriy etish ishonchni oshiradi va korrupsion xatarlarni kamaytiradi.

Xulosa

Milliy iqtisodiyotning transformasiya jarayoni murakkab va uzoq muddatli jarayon bo‘lib, u nafaqat iqtisodiy ko‘rsatkichlarning o‘zgarishi, balki chuqur institutsional o‘zgarishlarni talab qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, transformasiyaning muvaffaqiyati institutsional islohotlarning chuqurligi, makroiqtisodiy barqarorlikning saqlanishi, inson kapitalining rivojlanishi va samarali davlat boshqaruvi kabi omillarning uyg‘unligiga bog‘liq. Kelajakda raqamli iqtisodiyot elementlarini integratsiya qilish va yashil iqtisodiyotga o‘tish transformasiya jarayonining yangi bosqichlari sifatida e’tiborga olinishi kerak.

“ZAMONAVIY DUNYODA SUN’IY IDROKNING RIVOJLANISHI: YANGI DAVR MUAMMOLARI VA YANGI YECHIMLAR JURNALI”

30-May, 2026-yil

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] North D. C. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. Cambridge University Press, 1990. 160 p.

[2] Stiglitz J. E. Globalization and Its Discontents. W. W. Norton & Company, 2002. 304 p.

[3] Sen A. Development as Freedom. Oxford University Press, 1999. 366 p.

[4] Acemoglu D., Robinson J. A. Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty. Crown Business, 2012. 544 p.

[5] Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth. Princeton University Press, 2007. 288 p.